

כיון דיצא דבר לאסור מפי הרב הגדול, ראוי לכל בעל נפש להזהר ולהשמר ושלא לקרא לאחרים ששם כשם אבותיו בפני אבותיו ואפילו שהשמות הם מורגלים ומונהגים.⁶⁸ וכל המדקדק ומחמיר במקומות אלו ומשים יראת ה' נוכח פניו, הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו.⁶⁹

הגהות המחבר

הרמב"ם ז"ל שהבאתי,⁶⁵ ואם לא נסתיימה דעת הרב בגדולים יסתיים בקטנים,⁶⁶ והתורה ארוכה מארץ מדה.⁶⁷

שער ששים

כשם שאמרנו שצריך אדם ליזהר בכבוד אבותיו אפילו לאחר מותם, שלא יאמר שלחוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי כו',¹ כן ג"כ צריך ליזהר ולהשמר לנפשו מאד² שלא יעבור על דבריהם ועל מה שצווהו בחייהם, ויצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך אבותיו ומצותיהם,³ ולא יטו ימין ושמאל.⁴ וכמו שכתב החכם רלב"ג ז"ל בפירושו בתורה⁵ וזה לשונו: וראוי שתדע שכבוד אב ואם נוהג אפילו לאחר מיתה, כי בזה ישלם התועלת שאמר (שמות כ, יב) למען יאריכון ימיך. וזה שאם לא היה האדם מזדרז אחר מות אביו לתת כבוד לאביו שהביאו לחיי העה"ז, לא יזדרז ללכת במוסריו הטובים, ולא יזדרז מפני זה ללכת אחר מצות ה'. ועוד שכבר מצינו בסיפורי התורה כבוד ההורים אחר מיתה במה שאמרו אחי יוסף ליוסף, אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו (ן) ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך (בראשית נ, יז-יז), וזה כלו מורה כי הם אמרו זה להראות⁶

הערות וביאורים

65. וכן פירש בדעת הרמב"ם בביאור הגר"א ליורה דעה סי' רמ ס"ק ז שמקורו במסורת הגאונים, ע"ש. וכמו"כ כתב בס' באר שבע הנ"ל, ע"ב. 66. המליצה שאולה ממאמרו של ר' אלעזר בבבא בתרא קכה ע"ב, ראה לעיל עמוד קמז והערה 57 שם. 67. 'ארוכה מארץ מדה' — איוב יא, ט, ונדרש על התורה במדרש תנחומא בראשית סי' א, ובכמה מקומות. 68. וכן פסק הרמ"א בש"ע יו"ד סימן רמ ס"ב שאם הוא שם שרגילין בו מותר לקרות בו לאחרים שלא בפני אביו, אבל בפניו גם זה אסור (ומקורו בב"י בשם הרמב"ם). וראה עוד מ"ש בנידון זה: ספר חסידים סי' תס; שו"ת יהודה יעלה ח"א יורה דעה סי' רמז וח"ב סי' קו; שאילת שלום מהדו"ת סי' רמג; שדי חמד, כללים, מערכת כ סוף כלל קד ד"ה ובעיקר הדין; שו"ת יביע אומר ח"ב אה"ע סי' ז אות ז. 69. ע"ש ישעיה מ, י; סב, יא.

1. זה שלא יאמר שלחוני בשביל עצמי אלא שלחוני בשביל אבא, היינו מכבדו בחייו, שנתבאר בברייתא קידושין לא ע"ב, שהובאה בשער הקודם. והרב המחבר כנראה מחיל דין זה גם לאחר מות אביו. 2. ע"ש דברים ד, ט. 3. ע"ש בראשית יח, יט. 4. ע"ש משלי ד, כז. 5. שמות כ, יב. לפנינו בשינויים קלים. 6. לפנינו: להורות.

ליוסף שרצון אביו היה שימחול להם, ולזה נתן להם זאת העצה כדי שיוכרח יוסף לכבד אביו וימחול להם. עכ"ד.

וכן מצאתי לאחד מהגדולים לא נודע לי שמו שכתב וז"ל: כיון שמצינו אחי יוסף שצוה לו משם אביו, הרי למדנו שצריך אדם לשמר מצות אביו אף לאחר מיתה, שנאמר (בראשית ג, טז) אביך צוה לפני מותו לאמר, כלומר, אע"פ שמת הרי הוא אביך ואתה מחוייב בכבודו לשמר ולעשות מה שצוה עליך. ע"כ.

ואענה גם אני חלקי ואומר כי בין מתוך דברי רבותינו ז"ל, ובין מתוך דברי הפוסקים מוכרחים אנו לומר שכבוד האבות ומצותם נוהג אפילו לאחר מיתתם.⁷ מתוך דברי רז"ל, דהכי משמע בכתובות פרק הנושא⁸ דאיתא התם: ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר לבני אני צריך. נכנסו בניו אצלו. אמר להם בני הזהרו בכבוד אמכם, נר יהא דלוק במקומו, שלחן יהא ערוך במקומו, מטה מוצעת במקומה. יוסף חפני ושמעון אפרתי הם שמשוני בחיי הם ישמשוני במותי כו'. ומסתמא קיימו בניו מה שצוה אותם, דאי לאו דקים ליה לר' שבניו ישמרו ויעשו מה שצוה אותם⁹ לא היה מצוה להם.

מתוך דברי הכתוב, שכן מצינו השבטים שקיימו מה שצוה להם אביהם, שנאמר (בראשית ג, יב) ויעשו בניו לו כן כאשר צום, ואע"פ שקרב קצת מהשבטים על קצתם וחלק מהקטנים שבהם על הגדולים שבהם בנשיאת מטתו ברוח יותר נכבד מחברו, ואע"פ שידעו השבטים באמת שנסיעת מטתו דבר גדול תלוי בו לדורות בענין הדגלים, וכמו שכתוב (במדבר ב, ב) איש על דגלו באותות לבית אבותם, ודרז"ל¹⁰ כמו שחלקם יעקב בנסיעת מטתו כו', אפ"ה קבלו עליהם ולא הרהרו אחריו.¹¹ ועל זה שבחם הכתוב ואמר כאשר צום, כלומר לא זזו

הערות וביאורים

7. מה דפשיטא ליה להרב המחבר שהבן חייב לקיים מה שציוו עליו אביו או אמו לעשות דבר אחרי מותם, מצינו לראשונים ואחרונים שנסתפקו בו אם מחוייב הבן לקיים את צוואתם מדין כיבוד או מדין מורא, או שאין מצוה בדבר רק מקצת מצוה ולפנים משורת הדין. בשו"ת תשב"ץ ח"ב סימן נג כתב שיש להתיישב בדבר אם מצוה לקיים דברי אביו אחר מיתתו, ומסיק שודאי מקצת מצוה יש בדבר וסימן לדבר מצות יונדב בן רכב לבניו. בשו"ת שבות יעקב חו"מ סימן קסח כתב שאין אומרים מצוה לקיים דברי המת אלא דוקא בנכסיו וירושתו, אבל בשאר דברים לא מצינו בשום פוסק שמצד הדין מצוה על הבן לקיים צוואת אביו או אמו לאחר מותם. והביא כמה ראיות לדבריו אבל כתב שיש לקיים דברי הצוואה לפנים משורת הדין. עי"ב באורך. ויש להשיב על ראיותיו אלא שאכמ"ל. בשו"ת נודע ביהודה מה"ת אה"ע סימן מה כתב שחייב הבן לקיים צוואת אביו לאחר מותו, אלא שעיקר הכיבוד הוא בחייו, ולכן כשמתנגש כבוד המת בכבוד החי, כבוד החי עדיף. עי"ש בדבריו. ועיין בשו"ת רעק"א סימן סח, תחילה הסתפק בדבר והעלה שמן הש"ע יו"ד סימן רמ ס"ט ומדברי הב"י יו"ד סימן שעו משמע להדיא שהבן מחוייב לקיים צוואת אביו לאחר מותו, אלא שספק אם הוא בכלל כיבוד או מורא, עי"ב. 8. קג ע"א. לפנינו בשינויים קלים. 9. דאי אלו... שצוה אותם. משפט זה כפול בכתה"י והשמטנוהו. 10. מדרש תנחומא במדבר סי' יב. 11. בשבות יעקב שם כתב להוכיח להיפך מזה שהוצרך יעקב להשביע את יוסף שלא לקוברו במצרים (בראשית

מצוויו ימין ושמאל, ¹² וכבר כתבנו בזה לעיל ¹³ מה שיש בו די. וכן מצינו בשהצ"ה ששמר ועשה אחרי מות אביו מה שצוהו בחייו בענין יואב בן צרויה ובבני ברזילי הגלעדי ושמוע בן גרא בן הימיני מבחורים, ¹⁴ לא הפיל דבר מכל ¹⁵ מה שצוהו אביו בחייו. ¹⁶

וכן יש ללמוד ג"כ מבני הרכבים ששמרו מצות אביהם ולא שמעו אפילו לדברי הנביא שהיה מנסה אותם כדי להבחיןם ולראותם אם יעברו על מצות אביהם, שנאמר (ירמיה לה, ה) ואתן לפני [בני] בית הרכבים גביעים מלאים יין וכוסות ואומר (להם) [אליהם] שתו יין. ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם. ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכרם לא תטעו ולא יהיה לכם כי באהלים תשבו (לכם) [כל ימיכם]. וכתוב (שם פסוק ה) ונשמע בקול יהונדב בן רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי שתות יין כל ימינו אנחנו נשינו (טפינו) [בנינו] ובנותינו וגו'. והלא דברים ק"ו, ומה אם בית הרכבים שלא היו מצווים בכבוד אב ואם אפ"ה נזהרו ונשמרו במצות אביהם אחרי מותו ואפילו לאחר כמה דורות ולא נתפתו אף לדברי נביא ה' ולא שמעו ולא שתו על לבם, ישראל קדושים שהם מצווים ומוזהרים כמה פעמים במצות כבוד אבותיהם, על אחת כמה וכמה דפשיטא ובודאי דיש להם לשמר ולעשות ולקיים מצות אבותיהם ואף לאחר מותם, ולא יסורו ממצותם ימין ושמאל.

וכשם שלמדנו מהם שראוי לאדם לשמר מצות אבותיו אף אחרי מותם, כן יש לנו ללמוד מהם לענין הגמול הטוב והשכר העצום שיש לו לבן לקבל בשמרו מצות אבותיו. שהרי מצינו שהשית"ע [שהשם יתעלה] נתן להם הגמול טוב שמה שלא נתפתו לשמוע לדברי הנביא לעבור על מצות אביהם שנאמר (ירמיה לה, יח-יט) ולבית הרכבים אמר ירמיהו כה אמר ה' [צבאות] אלהי ישראל יען אשר שמעתם על מצות יהונדב אביכם ותשמרו את כל מצותיו ותעשו ככל אשר צוה אתכם, לכן כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים. ומעתה צא ולמד והלא דברים ק"ו, ומה אם לבני יונדב שלא היו מצווין, שלם להם ה' כן, ישראל המצווים עאכ"ו דפשיטא ופשיטא כי ה' לא יקפח שכרם ¹⁷ ויתן להם שכר טוב בעמלם, דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, וכמו שכתבנו כבר. ¹⁸ ובית ¹⁹ הרכבים מבני

הערות וביאורים

- מז, לא), ולא הסתפק בצוואה לחוד, משמע שאין הבן מחוייב לקיים צוואת אביו לאחר מותו. וכבר השיבו עליו (ראה תורה שלמה בראשית מז אות קכו) שהשבועה ההיא היתה מכוונת כלפי פרעה שלא יעכב ביד יוסף, כמבואר במדרשים. ובר מן דין הנה הרב המחבר לא הביא ראייה מצוואת יעקב ליוסף אלא ממה שצוה יעקב את בניו (בראשית מט, כט), וציווי זה הרי לא היתה עמו שבועה; ומכאן מוכח שלא כסברת השבות יעקב. ¹² ע"ש דברים יז, כ. ¹³ בשער כד. ¹⁴ ראה מלכים א פרק ב. ¹⁵ ע"ש אסתר ו, י. ¹⁶ השווה לעיל שער יז. ¹⁷ (הביטוי) פסחים קיח ע"א; נזיר כג ע"ב, ועוד. ¹⁸ לעיל שער נ. ¹⁹ מכאן ועד סוף הקטע הועתק מפירוש הרד"ק לירמיה לה, ב, בשינויים קלים.

יתרו חתן משה היו ונקראו כן על שם רכב אבי יונדב שהיה גדול המשפחה, וכמו שאמר בדברי הימים (דברי הימים א ב, נה) המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב. ומה²⁰ שמנעם משתיית היין ממה שידוע מענינו שמטרף דעת מי ששוגה בו, כמו שכתוב (משלי כ, א) [ו]כל שוגה בו לא יחכם,²¹ וכתוב (שם כג, כט-ל) למי אוי למי אבוי למי מז[ו]נים למי שיח [למי פצעים חנם למי חכללית עינים] למאחרים על היין. וסבת גלות עשרת השבטים היה על הרבות שתיית היין,²² שנאמר (ישעיה ה, כב) הוי גבורים לשתות יין. וכתוב (שם פסוק יא) הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין דליקם. ואף יהודה ובנימן סבת גלותם היה רבוי שתיית היין, וכמו שכתוב (שם כח, ז) וגם אלה ביין שגו וגו'. וראשון ששתה היין אע"פ שהכתוב (בראשית ו, ט) העיד עליו שהיה צדיק תמים, הרי נתבזה בו וקצת זרעו נתקלל על ידו.

ובב"ר²³ דרשו ויתגל בתוך אהלה (בראשית ט, כא), ר' יהודה אומר ר' חנין בשם ר' שמואל בר רב יצחק ויגל אין כתיב כאן אלא ויתגל, גרם לו בזוי²⁴ וגלות ולדורות. עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל היין, הה"ד (עמוס ו, ו) השותים במזרקי יין. עכ"ל. ועוד דרשו שם²⁵ ובגמרא סנהדרין: ²⁶ י"ג ווין נאמרו ביין,²⁷ אלו הם ויחל ויטע וישת(ה) וישכר ויתגל וירא ויגד ויקח וישימו וילכו ויכסו ויקץ וידע.²⁸ ע"כ. כלומר, ווי ואוי ואבוי לשותי היין יותר מן הנאות ומשתכרים בו. וכן הוא אומר (משלי כג, כט-ל) למי אוי למי אבוי [וגו'] למאחרים על היין. ועוד דרז"ל²⁹ ויחל נח שעשה עצמו חולין, לפי שעל ידו ובגללו נתבזה ונתחלל מכבודו. ומפני הרעות התכופות המתגלגלות ובאות ע"י היין, צוה יונדב בן רכב את בניו שלא לשתות יין. ובניו שמעו לקולו ושמרו ועשו מצותו כל ימי חייהם הם וזרע זרעם אחריהם. וה' למען צדקו³⁰ כשראה אותם איך נוהגו ונשמרו בכבוד אביהם ובמצותו, שלם להם שכרם הטוב והבטיחם שלא יכרת איש מזרעם עומד לפניו כל הימים, ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל.³¹

הערות וביאורים

20. מקור הקטע בפירוש הרד"ק לירמיה לה, ז. והשווה רד"ק לישעיה כח, א; מובא להלן בשער צד, עמוד תסו, ושם חלק עליו הרב המחבר, ועיין מ"ש כאן ב'השלמות להערות'.
21. לפני כן כתוב: לץ היין המה שכר. 22. בפירוש הרד"ק נוסף: 'שנאמר (ישעיה כח, א) הוי עטרת שכורי אפרים', והמחבר השמיטו, כי להלן שם חלק על הרד"ק בפירושו לישעיה שם ושאר המפרשים שפירשוהו על השכרות ממש. ועיין מ"ש כאן ב'השלמות להערות'.
23. פרשה לו, ד, עמ' 338. הנוסח כאן קרוב לנוסח הדפוסים. 24. לפנינו במדרש ליתא. והוא עפ"י תחילת דברי המדרש שם: 'שתה שלא במדה ונתבזה'. 25. בראשית רבה שם, עמ' 339. 26. ע ע"א. 27. בראשית ט, כ-כד. 28. כ"ה בגמרא. אבל בבראשית רבה אמרו י"ד ווין כתובים בפרשה, ומונה גם 'ויאמר ארור כנען' (שם פסוק כה). ועיין ברש"י סנהדרין שם ד"ה י"ג הטעם שלא נמנה בגמרא 'ויאמר ארור כנען'. 29. תנחומא (בובר) נח סי' כ. והרב המחבר מציעו בלשון רש"י לבראשית ט, כ. 30. ע"ש ישעיה מב, כא. 31. ע"ש רות ב, יב.